

УДК 811.111:378.8:81'42:009 (044.6)

А. С. ДРАЧ

старший викладач

Запорізький національний університет

КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ ЗАСОБАМИ НАВЧАЛЬНИХ КОМП'ЮТЕРНИХ ПРОГРАМ

Статтю присвячено розгляду концептуальної моделі формування читацької компетентності майбутніх учителів іноземних мов засобами навчальних комп'ютерних програм. Визначено мету, завдання, принципи, педагогічні умови, зміст, форми, методи навчання, компоненти, критерії та рівні сформованості читацької компетентності засобами навчальних комп'ютерних програм. Розроблена модель ґрунтується на основних концептуальних засадах змісту педагогічної освіти та враховує умови й фактори, провідні тенденції, базується на вдосконаленому змісті психолого-педагогічних предметів і дисциплін спеціалізації, включає традиційні й інноваційні (інформаційно-комунікаційні) технології, механізми їх застосування. Представлено блоки моделі формування читацької компетентності майбутніх учителів іноземних мов засобами навчальних комп'ютерних програм, до яких увійшли цільовий, змістовно-операційний, результативний блок.

Ключові слова: читацька компетентність, концептуальна модель, навчальна комп'ютерна програма, засоби, організаційно-педагогічні умови, критерії сформованості.

Аналіз наукової літератури, щодо проблем дослідження, державних документів, навчальних планів і програм, освітньо-кваліфікаційних характеристик спеціальностей, наші роздуми та власний педагогічний досвід дали змогу розробити концепцію формування читацької компетентності майбутніх учителів іноземних мов засобами навчальних комп'ютерних програм (НКП) та подати її у вигляді педагогічної моделі.

У сучасному суспільстві ключову роль відіграє доступність інформації, результати вилучення, аналізу, осмислення та рефлексії текстів, опрацювання їхнього змісту, що здебільшого визначається рівнем сформованості читацької компетентності. Отже, створення моделі формування читацької компетентності майбутніх учителів іноземних мов засобами навчальних комп'ютерних програм зумовлює *актуальність* цієї статті.

Розробка моделі формування читацької компетентності майбутніх учителів іноземних мов засобами комп'ютерних програм освітнього призначення є складним, багатокомпонентним феноменом, що відображає соціальний імператив сучасного інформаційного простору, являє собою непросте завдання педагогічного моделювання, яке полягає в створенні такої моделі, яка б максимально точно, повно й адекватно представила всі необхідні елементи, що входять до процесу формування цієї особистісної якості, і забезпечувала результативність.

Створенню моделей навчання іноземних мов з використанням НКП присвячені праці багатьох науковців. Розроблено моделі навчання читання (Т. О. Вдовіна [2], Т. О. Пахомова [10], О. Н. Шкловська [12] та ін.), обґрунтовано моделі навчання іноземної мови з використанням комп'ютерних програм у ЗВО (П. Г. Асоянц [1], О. О. Москалець [6], С. В. Радецька [7]).

Незважаючи на наявність досліджень, присвячених моделюванню процесу формування вмінь читання, проблема розробки моделі формування читацької компетентності майбутніх учителів іноземних мов засобами НКП є невирішеною. З огляду на важливість окресленої проблеми, вважаємо доцільним у межах нашого дослідження обґрунтування моделі формування читацької компетентності майбутніх учителів іноземних мов засобами НКП.

Метою статті є обґрунтування моделі формування читацької компетентності майбутніх учителів іноземних мов засобами НКП. Під моделлю навчання ми, слідом за Н. П. Волковою та О. Б. Тарнопольським, розуміємо «схематизоване подання усіх педагогічних заходів, що забезпечують ефективність і результативність цього процесу» [3, с. 10].

У педагогічному словнику термін «педагогічне моделювання» визначено як матеріальну й умовну імітацію реально існуючої педагогічної системи шляхом формування моделей, які створюють принципи організації та функціонування цієї системи [4, с. 213]. Особливої значущості метод моделювання набуває в процесі формування компетентностей майбутніх фахівців.

Розробляючи модель формування читацької компетентності майбутніх учителів іноземних мов засобами навчальних комп'ютерних програм (НКП), ми керувалися, по-перше, аналізом досвіду підготовки студентів у ЗВО України; по-друге, власним досвідом викладання іноземної мови в Запорізькому національному університеті.

Таким чином, під педагогічною моделлю формування читацької компетентності майбутніх учителів іноземних мов засобами НКП ми розуміємо впорядковану сукупність структурних компонентів, зміст яких визначає особливість і своєрідність формування цього складного особистісного ресурсу під час професійної підготовки.

Об'єктом моделювання в нашому дослідженні є процес формування читацької компетентності майбутніх учителів іноземних мов засобами НКП. **Предмет моделювання** – педагогічні заходи, що забезпечують ефективність і результативність процесу формування читацької компетентності майбутніх учителів іноземних мов засобами НКП.

Мета педагогічної моделі – на концептуальних засадах сучасної педагогічної освіти розробити педагогічні заходи, що забезпечують ефективність і результативність процесу формування читацької компетентності майбутніх учителів іноземних мов засобами НКП.

У моделі основними структурними елементами формування читацької компетентності майбутніх учителів іноземних мов засобами НКП, взаємодія яких забезпечує її функціонування та цілісність, є *цільовий, змістовно-операційний і результативний блоки*.

Керуючою інстанцією відносно всіх інших блоків поданої моделі є **цільовий блок** (рис. 1), що визначається соціальним замовленням суспільства до випускників ЗВО з достатнім рівнем сформованості читацької компетентності. Обґрунтування соціального замовлення знаходить відображення в нормативних освітянських документах та визначає мету моделі – формування читацької компетентності майбутніх учителів іноземних мов засобами НКП.

Державну політику врегулювання суспільних відносин у галузі навчання, виховання та професійної підготовки громадян України визначено в таких документах державної ваги, як: Закон України «Про вищу освіту» (2011 р.), Державний стандарт вищої освіти (2011 р.), Концепції розвитку освіти України на період 2015–2025 рр., Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання (2003 р.) тощо. Державна цільова комплексна програма «Вчитель» (2002 р.) окреслює коло питань, що стосуються розв'язання проблем підготовки та професійної діяльності педагогічних працівників, провідним з яких є адаптація змісту вищої освіти через Державні стандарти до потреб суспільства, що сприятиме готовності випускників до мінливих умов сучасного ринку праці.

Змістовно-операційний блок моделі (рис. 1) містить розроблену нами на підґрунті опрацювання освітньо-професійних програм і навчальних планів систему формування читацької компетентності майбутніх учителів іноземних мов засобами НКП:

- теоретичний аспект: засвоєння системи базових знань з теорії та практики використання НКП у формуванні читацької компетентності;
- практичний аспект: формування системи знань, умінь і навичок іншомовного читання;
- особистісний аспект: здійснення корекції та контролю через систему завдань на формування читацької компетентності засобами НКП.

Враховуючи особливості професійно-педагогічної діяльності, специфіку використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), а саме НКП для навчання іншомовного читання, а також особливості формування читацької компетентності майбутніх учителів іноземних мов, нами визначено та обґрунтовано відповідні принципи та організаційно-педагогічні умови.

До принципів формування читацької компетентності майбутніх учителів іноземних мов засобами НКП нами було зараховано такі: *загальнодидактичні, андрагогічні, спеціальні*.

У статті визначено та обґрунтовано відповідні організаційно-педагогічні умови: формування уявлення майбутніх учителів іноземних мов про навчальні можливості НКП, спрямування пізнавально-практичної

діяльності на реалізацію НКП; орієнтація змісту, форм, методів, засобів навчання іноземних мов на формування читацької компетентності у студентів-філологів засобами НКП; створення технології формування читацької компетентності майбутніх учителів іноземних мов з урахуванням особливостей НКП.

Першою умовою визначено формування уявлення майбутніх учителів іноземних мов про навчальні можливості НКП; спрямування пізнавально-практичної діяльності на реалізацію НКП завдяки поєднанню різних форм і методів формування в майбутніх учителів іноземних мов у межах дистанційного спецкурсу, онлайн-семінару, запровадженого в період навчання.

Другою умовою визначено орієнтацію змісту, форм, методів, засобів навчання іноземних мов на формування читацької компетентності в студентів-філологів засобами НКП. Уважаємо, що правильній організації роботи з формування читацької компетентності майбутніх учителів іноземних мов засобами НКП загалом і створенню навчальних програм дисциплін циклу професійної науково-предметної підготовки та навчально-методичних комплексів зокрема сприятиме застосування розробленого нами алгоритму, який складається з п'яти взаємозв'язаних етапів: мотиваційного, базового, формувального, творчого, контрольо-оцінного.

Третьою умовою визначено створення технології формування читацької компетентності майбутніх учителів іноземних мов з урахуванням особливостей НКП, що передбачає: його вибудовування відповідно до етапів навчання іншомовного читання, етапів розробки НКП, поєднання теоретичної частини (оволодіння майбутніми учителями іноземних мов спеціальними професійними знаннями щодо змісту й специфіки НКП; можливостей її застосування в професійній діяльності; правил створення НКП; особливостей урахування авторського права при створенні та реалізації НКП; типових помилок створення й використання НКП та шляхів їх подолання; організації самостійної діяльності майбутніх учителів іноземних мов).

Реалізація кожної з поданих організаційно-педагогічних умов супроводжується впровадженням спеціально організованих форм (практичні заняття в навчальній аудиторії; практичні заняття в аудиторії інтерактивних технологій; аудиторна та позааудиторна робота (з НКП), самостійна робота; дистанційні онлайн-курси), методів (презентація; науково-методичні семінари; майстер класи; семінари-практикуми; круглі столи); засобів (НКП; мультимедійні засоби; інтерактивний проектор; дистанційна онлайн-платформа; підручники та посібники; словники).

Результативний блок (рис. 1) представляє сукупність результатів, на які націлена побудова моделі, та визначає рівень сформованості читацької компетентності в майбутніх учителів іноземних мов за допомогою певних покомпонентних критеріїв і показників рівнів досліджуваної компетентності.

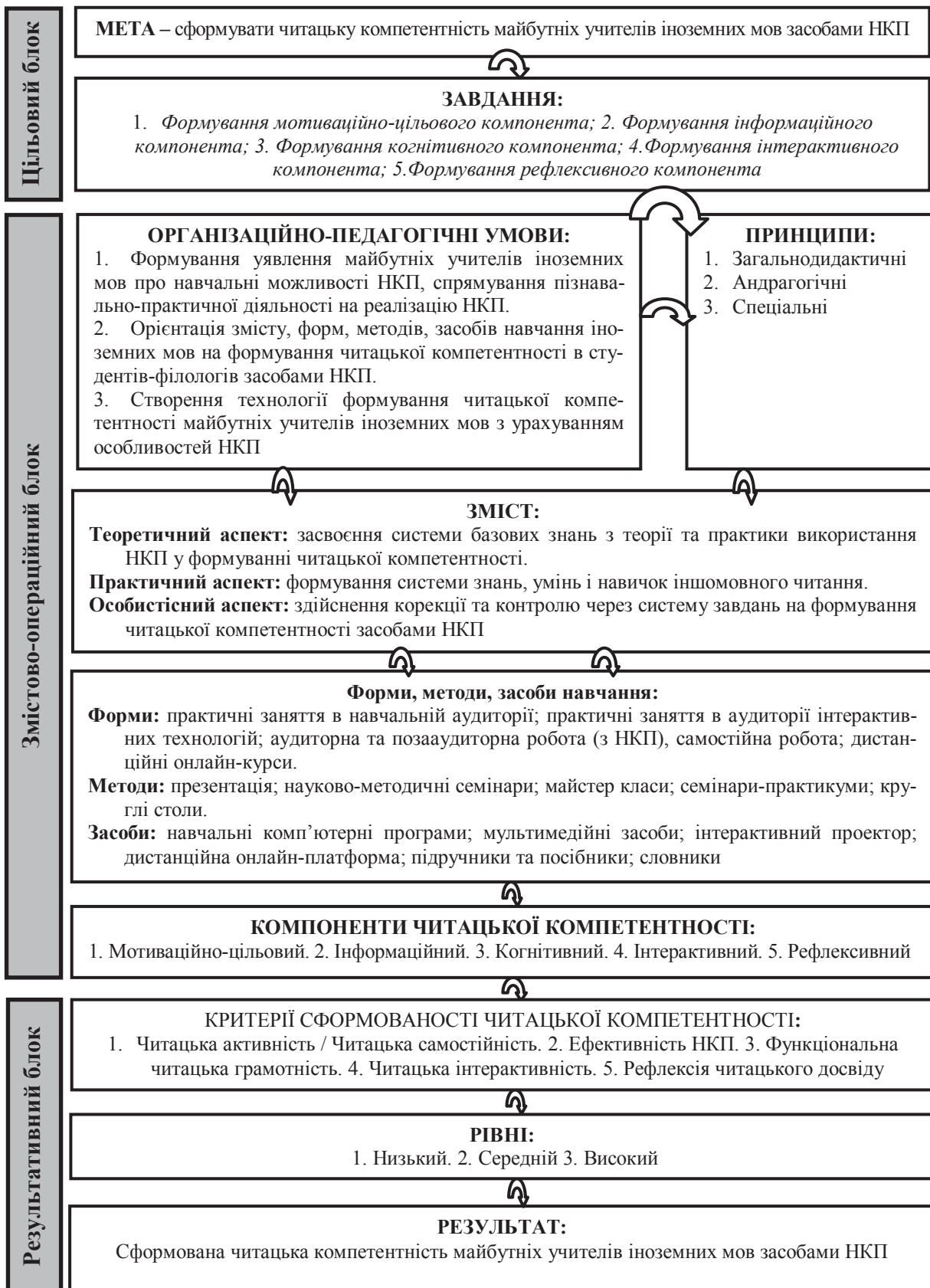

Рис. 1. Модель формування читацької компетентності майбутніх учителів іноземних мов засобами навчальних комп'ютерних програм

Добір і характеристику компонентів читацької компетентності й компонентних критеріїв і показників читацької компетентності майбутніх учителів іноземних мов, які відображають зміст та динамічні характеристики досліджуваного особистісного ресурсу, здійснюємо, виходячи зі структури цього феномену, а також особливостей застосування НКП у навчальному процесі. На основі досліджень І. В. Ставцевої виділяємо такі компоненти читацької компетентності: мотиваційно-цільовий, інформаційний, когнітивний, інтерактивний, рефлексивний [9].

1. Мотиваційно-цільовий компонент читання включає в себе вміння точної постановки читацької мети, пошуку й експлікації шляхів її задоволення в інформаційно насиченому просторі, що виражається в читацькій активності та самостійності. Цей компонент відображає читацькі мотиви й способи їх задоволення, включає в себе знання про прийоми ефективною постановки читацьких цілей і завдань, а також уміння ставити їх самостійно й усвідомлено відповідно до читацьких потреб у процесі активного залучення в діяльність читання в інформаційно насиченому просторі [9].

2. Інформаційний компонент читання включає в себе вміння використання нових інформаційних технологій для вирішення читацьких завдань, а також дії щодо ефективного пошуку інформації в друкованих та електронних джерелах, її верифікації, відбору в потоках неструктурованих даних, перекладу даних і інформації в категорії знання. Інформаційний компонент компетентності співвідноситься зі знаннями та вміннями пошуку текстів у друкованих і електронних джерелах, а також усвідомленого використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі всієї діяльності читання. [9].

3. Когнітивний компонент читання відображає повноту, точність і глибину розуміння друкованого й електронного тексту, включає в себе вміння критично оцінювати читацькі джерела, знаходити в тексті головні та другорядні дані, узагальнювати його тематичний зміст, гнучко змінювати читацькі стратегії залежно від мети читання. Когнітивний компонент компетентності відображає вміння осмисленого розуміння тексту й гіпертексту, а саме: вміння виділяти окремі ключові елементи, узагальнювати, знаходити головні та другорядні факти, співвідносити елементи тексту, згрупувати їх за певними ознаками, робити висновки на основі інформації з тексту, інтерпретувати [9].

4. Інтерактивний компонент читання пов'язаний з правильною інтерпретацією змісту тексту й включає в себе вміння компресії прочитаного матеріалу з метою створення соціально значущого вторинного продукту та інформаційної взаємодії з партнерами на основі обміну продуктивними результатами читання. Інтерактивний компонент компетентності включає в себе вміння створювати вторинний продукт на основі прочитаного, пов'язаний із читанням не для себе, а для іншого, що співвідносить читацьку компетентність з категорією взаємодії, без якої неможливо уявити особисту та професійну активність сучасного читача [9].

У широкому розумінні читання можна вважати формою мовного спілкування людини з іншими людьми, яка здійснюється за допомогою тексту, оскільки наявність відправника й одержувача повідомлення – головна умова процесу мовного спілкування – завжди дотримується в ситуації читання. На нашу думку, має місце не лише взаємодія автора та читача, а й читачів між собою, які здійснюють діяльність читання з метою обміну інформацією.

Така форма читацького взаємодії стала особливо актуальною з появою інформаційно-комунікаційних технологій, які залучають читача як у діалог, так і в співавторство, тому що «самостійно визначаючи маршрут навігації і виокремлюючи призначену для користувача-орієнтовану інформацію, зберігаючи, змінюючи і коментуючи її, читач не просто пізнає щось нове, але здійснює комунікативно-пізнавальну діяльність на цій основі, бере безпосередню участь у формуванні нових інформаційних одиниць і трансформації наявного гіпертекстового масиву в індивідуалізоване комунікативний просторі» [9, с. 10].

Загалом у своєму взаємозв'язку когнітивний і інтерактивний компоненти читацької компетентності відповідають за вміння кодувати й декодувати доступну інформацію, згортати та розгортати тексти, що читаються.

5. Рефлексивний компонент читання відповідає за осмислення діяльності читання й рефлексію власного читацького досвіду, за отримання інформації з друкованих та електронних джерел. Рефлексивний компонент компетентності включає вміння й готовність оцінювати та аналізувати власний читацький досвід, а також досвід участі в колективних проектах, заснованих на читацькій діяльності з вилучення знань з друкованих та електронних джерел [9].

Рефлексивна діяльність дає змогу студенту усвідомити свою індивідуальність, унікальність і призначення, які стають очевидними з аналізу його предметної й комунікативної діяльності та їх продуктів, оскільки студент виявляє себе в тих важливих для нього сферах буття і способах діяльності, які притаманні його індивідуальності. Завдяки рефлексії з'являється усвідомленість – рушійна сила оцінювання й розуміння своєї некомпетентності для здійснення переходу через усвідомлену некомпетентність до усвідомленої компетентності, а потім автоматизації засвоєних читацьких умінь і в більшому зосередженні на читанні, пріоритетному в навчальному та професійному контексті. Саме за допомогою рефлексивної читацької діяльності формується неусвідомлена, або автоматизована, читацька компетентність [10].

Відповідно до компонентів читацької компетентності нами було визначено такі критерії: читацька активність і читацька самостійність (мотиваційно-цільовий компонент), ефективність НКП (інформаційний компонент), функціональна читацька грамотність (когнітивний компонент), читацька інтерактивність (інтерактивний компонент), рефлексія читацького досвіду (рефлексивний компонент).

Керуючись вказівками Л. М. Шапошнікової щодо рівнів навчальної та розумової діяльності, рівні сформованості читацької компетентності майбутніх учителів розуміємо як певні якісні стани, ступені розвитку читацької особистості. Визначення параметрів кожного рівня дає змогу виявити динаміку формування досліджуваної компетентності в навчально-виховному процесі [11].

Низький (репродуктивний) рівень – студент виконує поверховий аналіз ситуації, нечітко формулює проблеми, цілі; частіше здійснює інтуїтивний вибір рішення проблеми; у діях переважають стереотипні форми; при аналізі отриманого результату не спирається на потрібні критерії.

Середній (продуктивний) рівень – студент може проаналізувати ситуацію, сформулювати проблему, мету, знайти оптимальні способи дій у стандартних ситуаціях, ефективність дій у нестандартних ситуаціях залежить від зовнішніх обставин; при розв’язанні завдань використовує вже апробовані способи дій, здійснює недостатньо повний аналіз отриманого результату, допущених помилок.

Високий (творчий) рівень передбачає глибокий аналіз ситуації, чітке формулювання проблеми, студент не має труднощів у пошуку оптимальних способів досягнення поставленої мети як у стандартних, так і нестандартних ситуаціях; виявляє творчий підхід при розв’язанні завдань, здійснює аналіз отриманого результату, допущених помилок, за необхідності, вибір інших способів розв’язання завдання.

Вважаємо, що дотримання моделі формування читацької компетентності майбутніх учителів іноземних мов сприятиме формуванню необхідного рівня читацької компетентності засобами НКП, допоможе їм забезпечити різнобічне сприйняття матеріалу, зробить процес викладання більш доступним, прививатиме їм інтерес до предмету навчання.

Висновки. Отже, запропонована нами модель є спробою подолати суперечність між об’єктивною необхідністю в підготовці висококваліфікованого учителя іноземних мов, який володіє високим рівнем читацької компетентності, та недоліками, які існують у системі педагогічної вищої освіти, недостатньою увагою до всебічного гармонійного розвитку особистості молодих фахівців.

Список використаної літератури

1. Асоянц П. Г., Синєкоп О. С. До проблеми професійного англомовного письма з комп’ютерною підтримкою. *Педагогічний процес: теорія і практика* : зб. наук. пр. Київ : ЕКМО, 2008. Вип. 4. С. 20–27.
2. Вдовіна Т. О. Методика навчання майбутніх учителів іноземної мови читання англійських художніх текстів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Дрогобич, 2002. 282 с.
3. Волкова Н. П., Тарнопольський О. Б. Моделювання професійної діяльності у викладанні навчальних дисциплін у вишах : монографія / за заг. та наук. ред. О. Б. Тарнопольського ; Дніпропетр. ун-т ім. Альфреда Нобеля. Дніпропетровськ, 2013. 226 с.
4. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
5. Гура О. І. Сутність професійної компетентності викладача ВНЗ. *Вісник ЖДУ ім. І. Франка*. 2005. Вип. 25. С. 91–94.

6. Москалець О. О. Навчання студентів-філологів письма англійською мовою з використанням комп'ютерних технологій : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2009. 274 с.
7. Радецька С. В. Методика навчання майбутніх економістів професійно спрямованого читання англійською мовою з використанням комп'ютера : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2004. 260 с.
8. Разуваева Т. А. Формирование читательской компетентности студентов факультета иностранных языков : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Тула, 2006. 23 с.
9. Ставцева И. В. Особенности чтения в современном обществе. *Образование-то и наука на XXI век* : материалы за 7-а Международна научна практична конференция. Филологични науки. София : «Бял ГРАД-БГ» ООД, 2011. Т. 12. С. 47–49.
10. Пахомова Т. О. Читання художньої літератури в контексті формування іншомовної компетенції. *Studia Germanica et Romanica: Іноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання* / гол. ред. В. Д. Калішченко. Донецьк : ДонНУ, 2004. № 1. С. 118–126.
11. Шапошнікова Л. М. Особливості формування іншомовної компетенції у читанні як одного з методів самостійної роботи студентів. *Педагогічний дискурс*. 2013. Вип. 14. С. 457–461.
12. Шкловська О. Н. Формування читацької компетенції старшокласників у процесі вивчення зарубіжної літератури : автореф. дис.... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2007. 22 с.

Стаття надійшла до редакції 25.01.2018

Драч А. С. Концептуальная модель формирования читательской компетентности будущих учителей иностранных языков средствами обучающих компьютерных программ

Статья посвящена рассмотрению модели формирования читательской компетентности средствами обучающих компьютерных программ в процессе профессиональной подготовки будущих учителей иностранных языков. Определены цели, задачи, принципы, педагогические условия, содержание, формы, методы обучения, компоненты, критерии и уровни сформированности читательской компетентности средствами обучающих компьютерных программ. Разработанная модель базируется на концептуальных основах содержания педагогического образования и учитывает условия и факторы, ведущие тенденции, основывается на усовершенствованном смысле психолого-педагогических предметов и дисциплин специализации, включая традиционные и инновационные (информационно-коммуникационные) технологии, механизмы их применения. Приведены блоки модели формирования читательской компетентности будущих учителей иностранных языков средствами обучающих компьютерных программ: целевой, содержательно-операционный, результативный.

Ключевые слова: читательская компетентность, концептуальная модель, обучающая компьютерная программа, средства, организационно-педагогические условия, критерии сформированности.

Drach A. The Conceptual Model of Readership Competence Formation for the Future Teachers of Foreign Languages by Means of Educational Computer Programs

The article is devoted to the model of readership competence formation by means of educational computer programs in the process of professional training for the future teachers of foreign languages. The purpose, tasks, principles, pedagogical conditions, content, forms, methods of teaching, components, criteria and levels of readership competence formation by means of educational computer programs are determined. The object of modeling in our study is the process of forming the reader's competence of future teachers of foreign languages by

means of educational computer program. The subject of modeling is pedagogical measures that ensure the effectiveness and efficiency of the process of forming the reader competence for the future teachers of foreign languages by means of educational computer program. The purpose of the pedagogical model is to develop pedagogical measures on the conceptual bases of modern pedagogical education that ensure the effectiveness and efficiency of the process of forming the reader competence for future teachers of foreign languages by means of educational computer program.

The model developed by us is based on the basic conceptual principles of pedagogical education content and takes into account the conditions and factors, the leading tendencies, based on the improved content of psychological and pedagogical subjects and disciplines of specialization, including traditional and innovative (information and communication) technologies, mechanisms of their application. The blocks of the model of readership competence formation by means of educational computer programs are presented: purposeful, content-operational, result. Between all the structural blocks of the proposed model, there is a relationship that allows making changes during the work based on the model.

The proposed model is an attempt to overcome the contradiction between the objective need for the preparation of a highly qualified teacher of foreign languages, which has a high level of reader competence, and the disadvantages that exist in the system of pedagogical higher education, insufficient attention to the comprehensive harmonious development of the personality of young professionals. We believe that adherence to the model of forming the readership competence of future teachers of foreign languages will contribute to the formation of the necessary level of reader competence by the educational computer program, will help them to provide a comprehensive perception of the material, make the teaching process more accessible, and will incite them interest in the subject of study.

Key words: *readership competence, conceptual model, educational computer program, means, organizational and pedagogical conditions, formation criteria.*